

IŠ VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJOS VEIKLOS

(Parengta pagal Kalbos komisijos 2015 m. ataskaitą)

KALBOS PROGRAMOS

Pagrindiniai Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (toliau – Kalbos komisija) veiklos tikslai ir uždaviniai įgyvendinami vykdam kalbos programas.

Pagal Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programą 2015 metais vykdyti 32 projektai. Sukurta nauja Kalbos komisijos interneto svetainės Kalbos konsultacijų banko pasvėtinė. Lietuvos Respublikos terminų bankas papildytas beveik 15 tūkst. terminų straipsnių. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centre sukurta *Pasaulio vietovardžių* žodynų serijos tomų *Azija (Afganistanas–Jungtiniai Arabų Emyratai)* ir *Azija (Kambodža–Vietnamas)* elektroninė duomenų bazė. Vilniaus universitete atnaujinti lietuvių kalbos kaip svetimosios kalbos mokėjimo lygių aprašai *Lūžis*, *Pusiaukelė*, *Slenkstis* ir *Aukštuma*.

Lietuvių kalbos institute baigtas rengti seniausios bažnytinės knygos Lietuvoje (Joniškio 1599–1621 m. krikšto metrikų knygos) mokslinis leidimas. Išleistas mokslinių straipsnių rinkinys *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos 4* ir Kazimiero Garšvos monografija *Latvijos lietuvių šnektos* su kompaktine plokštele.

Toliau remtas specialybės kalbos dėstymas aukštosiose universitetinėse mokyklose, mokslo tiriamieji projektai, valstybinės kalbos kursai kitakalbiams Lietuvos gyventojams, žurnalo *Gimtoji kalba* teminių puslapių rengimas ir publikavimas. Aukštųjų mokyklų, viešosioms bibliotekoms nupirkti 38 pavadinimų 550 lituanistinių leidinių.

Pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programą vykdyta 15 projektų. Toliau vykdyti ankstesniais metais pradėti keli ypač aktualūs dabartinės kalbos, bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų sąveikos ir kaitos tyrimų moksliniai projektai. Vilniaus universitete papildytas elektroninis mokslo šaltinis *Istorinis lietuvių kalbos žodynas*. Klaipėdos universitete baigtas pildyti *Jūreivystės terminų vartosenos duomenynas*. Lietuvių kalbos institute parengtas leidinys *Valerijus Čekmonas. Kalbų sąveika Lietuvoje*. Aukštųjų mokyklų, viešosioms bibliotekoms nupirkti 3 pavadinimų 68 lituanistiniai leidiniai.

TEISINĖ VALSTYBINĖS KALBOS APSAUGA

Lietuvos Respublikos Seimui pateikta siūlymų patikslinti kai kurias Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekto sąvokas ir jų apibrėžtis, kelių straipsnių formuluotes.

Nepritarta Lietuvos mokslo tarybos siūlymui, kad Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekte būtų numatyta galimybė Lietuvos mokslininkams mokslinio tyrimo finansavimo paraiškų dokumentacijos mokslinę dalį teikti tik anglų kalba.

Kalbos komisija Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto prašymu pateikė išvadą dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projekto Nr. XIIP-1653(2). Vertindama projektą Kalbos komisija laikėsi tokių pačių nuostatų, kurios išdėstytos 2014 metų pabaigoje Seimui pateiktoje išvadoje dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymų projektų Nr. XIIP-1653 ir Nr. XIIP-1675: Lietuvos Respublikos piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose turi būti rašomi lietuviškais rašmenimis, tačiau galimos tam tikros išimtys, atsižvelgiant į visuomenės bei piliečių poreikius. Tokios išimtys siūlomos asmenims, įgijusiems Lietuvos Respublikos pilietybę, – jų vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos išduodamuose asmens dokumentuose galėtų būti įrašomi lotyniškais rašmenimis pagal dokumento šaltinį (kitos valstybės išduotą asmens dokumentą), taip pat su užsieniečiais santuoką sudarantiems ir jų pavardes paimantiems Lietuvos Respublikos piliečiams ir tokių sutuoktinių vaikams.

Siekiant skatinti lietuviškos terminijos kūrimą, Švietimo ir mokslo ministerijai ir Lietuvos mokslo tarybai pasiūlyta įvairių mokslo sričių aiškinamųjų terminų žodynų rengimą vertinti kaip mokslo darbą ir šią nuostatą įtraukti į Mokslo ir studijų institucijų mokslo (meno) darbų vertinimo metodiką.

Nacionalinei teismų administracijai pateiktos asmenvardžių vartojimo teismo dokumentuose nuostatos, suformuluotos apibendrinus Kalbos komisijoje vykusių tarpinstitucinių pasitarimų diskusijas.

Parengta nauja Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programa 2016–2018 metams.

NORMINAMOJI IR EKSPERTINĖ VEIKLA

2015 metais įvyko 8 Kalbos komisijos posėdžiai, 87 ekspertų pakomisių posėdžiai. Parengta apie 260 ekspertinių išvadų dėl asmenvardžių, vietovardžių, įstaigų pavadinimų, žodžių, junginių taisyklingumo, žodžių ir sakinių prasmės aiškinimo ir kt. Įvertinti 29

gyvenamųjų vietovių pavadinimai, apie 380 gatvių pavadinimų, Adresų registras informuotas apie 17 naujai įregistruotų gyvenamųjų vietovių pavadinimų akcentinius požymius. Išnagrinėta apie 200 klausimų dėl asmenvardžių – daugiausia dėl pavardžių darybos ypatumų ir keitimo, dėl vardų suteikimo ar keitimo.

Terminija. Terminologijos pakomisės posėdžiuose apsvastyti 1605 teisės aktų (daugiausia projektų) ir kitų dokumentų terminų straipsniai, Europos Sąjungos institucijų per vieno langelio sistemą teikiamos terminologinės užklausos (34 terminai), 9 terminų žodynų rankraščiai, 1 Lietuvos terminų standarto projektas, 1 643 biologijos lietuviškos nomenklatūros pavadinimai ir kt. Tęstas Europos žodyno *Eurovoc* 4.4 versijos svarstymas – aptarti transporto ir dokumentacijos sričių terminai.

Kalbos komisijos posėdžiuose teigiamai įvertinti 9 terminų žodynai, 3 žodynų papildymai, 2 terminų standartai, aprobuoti 1 287 terminų straipsniai (197 terminų straipsnių rinkiniai) – valstybės institucijų prižiūrimų sričių (aplinkos, energetikos, finansų, gynybos, kultūros, socialinės apsaugos, teisės, transporto, komunikacijų, ekonomikos, sveikatos, viešojo saugumo, žemės ūkio, žuvininkystės ir maisto ir kt.) teisės aktų terminai.

Elektroniniu paštu ir telefonu suteikta daugiau kaip 300 konsultacijų terminijos, svetimžodžių keitimo klausimais. Konsultuoti Europos Sąjungos institucijų vertėjai, redaktoriai, terminologai, taip pat Lietuvos institucijų valstybės tarnautojai, privačių įstaigų darbuotojai, kiti interesantai.

Priimtas nutarimas dėl Terminų žodynų vertinimo taisyklių pakeitimo, protokolinis nutarimas dėl Terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimų pakeitimo, rekomendacijos dėl kai kurių augalų, varliagyvių, moliuskų pavadinimų.

Per metus Lietuvos Respublikos terminų banke (<http://terminai.vlkk.lt>) paskelbti 1 287 aprobuoti (197 terminų straipsnių rinkiniai), 10 teiktinų (1 terminų straipsnių rinkinys) teisės aktuose ar kituose dokumentuose vartojamų ar teikiamų vartoti terminų straipsnių. Taip pat į banką įtraukta 1 120 Kalbos komisijos protokoliniais nutarimais rekomenduojamų biologijos nomenklatūros lietuviškų pavadinimų. Bankas papildytas *Aiškinamojo elektrotechnikos ir elektronikos gaminių terminų žodyno*, elektroninio *Lietuvių–anglų ir anglų–lietuvių psichoanalizės terminų žodynėlio*, *Aiškinamojo medienos terminų žodyno*, *Aiškinamojo aprangos terminų žodyno*, *Lingvodidaktikos terminų žodyno*, *NATO terminų aiškinamojo žodyno*, *NATO medicinos terminų aiškinamojo žodyno AMedP-13(A)*, 29 terminų standartų terminais (5 372 terminų straipsniais).

Asmenvardžiai ir vietovardžiai. Vardyno pakomisė svarstė piliečiams aktualius vardų normiškumo ir pavardžių keitimo klausimus, diskutavo dėl tarminių vardų formų ir lietuvių vardyno branduolio. Apsvarstė Rekomendacinį dažninį baltiškos kilmės vardų sąrašą.

Jungtiniuose Vardyno ir Gramatikos pakomisių posėdžiuose aptarta Europos Sąjungos institucijų lietuvių kalbos vertimo raštu specialistų darbo grupės parengta medžiaga „Kitų kalbų asmenvardžių vartojimo praktika ir problemos verčiant ES dokumentus į lietuvių kalbą“. Parengtas Kitų kalbų asmenvardžių gramatinimo nuostatų projektas.

Leksika. Papildytas rekomendacinis Svetimžodžių atitikmenų sąrašas. Žodyno pakomisė apsvartė *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* raidžių B, Č, D, E, F, Z straipsnių recenzijas ir pačius straipsnius.

Gramatika. Gramatikos pakomisė apsvartė kitų kalbų kilmės nelinksniuojamųjų daiktavardžių su kirčiuotu baigmeniu *-ė (ateljė, fojė, esė, turnė* ir kt.) giminės klausimą. Pritarta *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* ir 2002 m. *Kalbos patarimų* knygoje *Gramatinės formos ir jų vartojimas* teikiamai nuostatai, kad tokie daiktavardžiai vengtini su vyriškosios giminės žodžiais. Pakomisė taip pat apsvartė kai kurių vardažodžių morfologinių variantų (*akmenio, smailas, kuom* ir kt.) vertinimo klausimus – tokie variantai laikytini vengtiniais ir į *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną* netrauktini. Pradėti svarstyti Lietuvių kalbos sintaksės normų ir rekomendacijų (teikiamų *Kalbos patarimų* linksnių knygelėje) santykio su dabartine vartosena tyrimo rezultatai.

Laikinosios „Vertimo vadovo“ pakomisės posėdžiuose apsvartyta galutinė *Europos Sąjungos institucijų vertimo vadovo* II dalies *Linksniai ir prielinksniai* skyriaus *Linksniai* redakcija.

Kirčiavimas. Tarties ir kirčiavimo pakomisė, atsižvelgdama į kirčiavimo polinkių tyrimo duomenis, pradėjo kirčiavimo rekomendacijų peržvalgą. Apsvarstyti siūlymai dėl kai kurių daiktavardžių, būdvardžių irrieveiksmių kirčiavimo normų tikslinimo. Taip pat apsvarstyti probleminiai bendrinių ir tikrinių žodžių klausimai, diskutuota dėl kirčiuotų dvigarsių *el, er, eu* tarptautiniuose žodžiuose priegaidės.

Vadovėlių vertinimas. Vadovėlių vertinimo pakomisė apsvartė 14 bendrojo lavinimo vadovėlių rankraščių – iš viso 16 knygų (2 vadovėliai dviejų dalių). Kalbos taisyklingumą patvirtinanti žyma iš karto suteikta 6 knygoms, 3 knygos grąžintos leidykloms taisyti, 7 knygos – perleidžiamų vadovėlių rankraščiai, dėl jų teiktos tik pastabos.

Nuo 2015 m. balandžio 30 d. Kalbos komisijos Vadovėlių vertinimo pakomisė vertina ir aukštųjų mokyklų vadovėlių rankraščių kalbą. Pakomisė įvertino 4 aukštųjų mokyklų

vadovėlių rankraščių kalbą: vieno vadovėlio kalba neatitiko taisyklingumo reikalavimų, trijų vadovėlių kalba juos atitiko iš dalies.

KITI DARBAI

Per metus suteikta apie 38 400 kalbos konsultacijų, iš jų internetu apie 16 480, telefonu apie 22 000. VĮ Registrų centrui per specialią elektroninę sistemą suteikta 17 431 konsultacija dėl juridinių asmenų pavadinimų atitikties lietuvių bendrinės kalbos normoms. Kalbos konsultacijų banko bazė per metus papildyta 452 naujais įrašais (dabar jame per 12 000 antraštinių žodžių).

Lietuvos mokslų akademijoje 2015 m. sausio 13 d. pristatytas Kalbos komisijos atliktas tyrimas apie lietuvių kalbą doktorantūros studijose. Nustatyta, kad kai kuriose aukštosiose universitetinėse mokyklose tik iš dalies įgyvendinamas Mokslo doktorantūros nuostatų reikalavimas dėl disertacijų kalbos taisyklingumo. Įvertinus 714 daktaro disertacijų santraukų kalbą, nustatyta, kad 17 proc. santraukų kalba neatitiko taisyklingumo reikalavimų, 31 proc. santraukų kalba juos atitiko tik iš dalies.

Kalbos komisija, remdamasi aukštųjų mokyklų vadovėlių, magistro darbų ir daktaro disertacijų santraukų kalbos tyrimo rezultatais, Švietimo ir mokslo ministerijai ir Lietuvos mokslo tarybai pateikė siūlymų dėl lietuvių kalbos taisyklingumo užtikrinimo mokslo srityje.

Kalbos komisija aukštųjų mokyklų vadovėlių redaktoriams surengė du seminarus „Aktualieji mokslo darbų redagavimo klausimai“ ir seminarą terminologijos klausimais. Seminaruose aptarti aktualūs rašybos, skyrybos, sintaksės, terminijos klausimai, vyko diskusijos ir konsultacijos aukštųjų mokyklų vadovėlių redagavimo klausimais.

Kalbos technologijų pakomisė apsvarstė penkis įvairių institucijų ir įstaigų projektinius pasiūlymus ir pateikė juos Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijai, siūlydama įtraukti į Informacinės visuomenės plėtros 2014–2020 metų programos „Lietuvos Respublikos skaitmeninė darbotvarkė“ finansuojamų projektų sąrašą. Projektai susiję su lietuviškos skaitmeninės aplinkos kūrimu, kalbos technologijų ir išteklių plėtra, elektroninių kalbinių paslaugų prieinamumu ir sklaida. Kalbos komisijos svetainėje *VLKK.lt* paskelbta nauja „Palemono“ šrifto versija (3.0).

Seime 2015 m. vasario 5 d. Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas ir Kalbos komisija surengė konferenciją „Valstybinės kalbos įstatymo dvidešimtmetis“. Kalbos komisija buvo viena iš birželio 4–5 d. vykusios tarptautinės jungtinės Lietuvių terminologijos forumo (LTF) ir Lietuvių kalbos instituto konferencijos „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“ organizatorių (kartu su Europos Komisijos Vertimo raštu

generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamentu, Lietuvių kalbos institutu, Europos Sąjungos Taryba ir Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija).

Aštuntą kartą surengtas Nacionalinio diktanto konkursas. Kalbos komisija yra viena iš konkurso rengėjo VšĮ Pilietinės minties instituto partnerių. Talkinta nacionalinio moksleivių konkurso „Švari kalba – švari galva“ rengėjams.

Kalbos komisijos pirmininkė Daiva Vaišnienė spalio 7–9 dienomis Helsinkyje dalyvavo 13-oje metinėje Europos nacionalinių kalbų institucijų federacijos (EFNIL) konferencijoje. Joje daugiausia dėmesio skirta administracinei kalbai, kuri turėtų būti aiškiai suprantama piliečiams, nesudėtinga, glausta ir taisyklinga.

Gauta 2016 12 23

JŪRATĖ PALIONYTĖ
Valstybinė lietuvių kalbos komisija
Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius
jurate.palionyte@vlkk.lt